

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 811.11'42

АНДРЕЄВА І.О., ЛАТУШКІНА К.
(Запорізький національний університет)

ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГЕРОЯ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «ELEMENTARY» ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються лінгвостилістичні параметри актуалізації мовної особистості на матеріалі англійських діалогів телесеріалу «Elementary» та їх російськомовних перекладів. Предметом дослідження виступають особливості добору та використання мовних одиниць та засобів, до яких вдається герой у процесі комунікації, та адекватність їх відтворення в перекладі.

Ключові слова: мовна особистість, лінгвостилістичні засоби, адекватність перекладу.

Андреева И. А., Латускина Е. Лингвальные средства реализации языковой личности героя телесериала «Elementary» и их воспроизведение в переводе. В статье рассматриваются лингвостиллистические параметры актуализации языковой личности на материале англоязычных диалогов телесериала «Elementary» и их русскоязычных переводах. Предметом исследования выступают особенности подбора и использования языковых единиц и средств, которые использует герой в процессе коммуникации, и адекватность их отображения в переводе.

Ключевые слова: языковая личность, лингвостиллистические средства, адекватность перевода.

Andreyeva I. O., Latushkina K. Lingual means of the realization of the linguistic personality of the character of the television serial 'Elementary' and their display in the translation. The article focuses on the lingvostylistic characteristics of the realization of the lingual identity based on English script of the TV series 'Elementary' and its Russian translations. The object of the analysis is the features of the selection and use of the linguistic units and means, the main character applies in the process of communication, and their adequate reproduction in the translation.

Key words: linguistic personality, lingual-stylistic characteristics, translation adequacy.

Феномен «мовної особистості» та дослідження, виконані в руслі з'ясування особливостей її текстово-дискурсивної актуалізації, з'явилися у сучасних лінгвістичних студіях порівняно не так давно. Зокрема, до цієї теми перший звернувся Й.Л.Вейсгербер [Вейсбергер 2004]. Першим на теренах вітчизняного простору мовною особистістю зацікавився В.В.Виноградов, який та на основі аналізу художніх текстів створив її модель [Виноградов 1927, с.17]. Ретельної уваги розробка визначення «мовної особистості» отримала у працях Г.И.Богіна [Богин 1980, с.3]. Проте, слід зазначити, що найбільш істотного дослідження цей феномен отримав у працях Ю.Н. Караулова [Караулов 2010].

Запропоноване дослідження має за мету встановлення лінгвальних параметрів актуалізації мовної особистості головного героя телесеріалу «Elementary» та встановлення специфіки їх відтворення у перекладі. **Об'єктом** аналізу є лінгвостилістичні параметри мови головного героя як засоби вербальної актуалізації його мовної особистості, а також особливості їх відтворення в перекладі. **Предметом** дослідження виступають особливості добору та використання мовних одиниць, до яких вдається герой у процесі комунікації. **Матеріалом** дослідження слугували оригінальні англійські діалоги телесеріалу «Elementary» обсягом 300 сторінок та їх російськомовні переклади. *Наукова новизна* представленого дослідження полягає в тому, що об'єктом лінгвістичного аналізу вперше стає діалогічне мовлення сучасного популярного серіалу «Elementary» та порушується питання про можливість здійснення адекватного перекладу мови оригіналу, з огляду на особливості відтворення актуалізаторів мовної особистості головного героя – сучасної «версії» класичного детектива Шерлока Холмса.

Поширеною є думка про те, що *мовна особистість* – широке й неоднозначне поняття, саме тому існує багато його визначень. У цій статті ми наведемо найбільш суттєві риси, що, на нашу думку, найбільш повно відображають сутність цього лінгвокогнітивного феномену.

Отже, мовна особистість – це, по-перше, людина, що «мешкає в конкретному мовному просторі, тобто в спілкуванні, у значеннях мовних одиниць, у змістовому наповненні текстів, у певних мовних стереотипах» [Степанова 2012, с.1]. Отже, це людина, яка здатна здійснювати мовні вчинки, тобто здатна користуватися мовою та брати участь у мовних формах спілкування. При цьому особливого значення набуває рівень володіння мовою та вплив людей на розвиток і формування мови, та водночас на інших людей через мову [Степанова 2012, с.6]. Проте, на нашу думку, під це визначення підпадає будь-яка особистість *homo loquens*, що автоматично девальвує це твердження.

Більш деталізованого визначення *мовна особистість* отримує у Ю.Н.Караулова, який наголошує, що це - «сукупність здатностей та характеристик, що дають змогу людині створювати, сприймати та використовувати мовленнєві витвори, різні за ступенем мовленнєво-структурної складності, глибиною і точністю відображення дійсності та цільовою спрямованістю, тобто це свого роду *комунікативна особистість*, що уявляє собою *сукупність особливостей вербальної поведінки, що виявляється у характеристиці текста*» [Караулов 2010, с.35].

Зв'язок суто лінгвальних параметрів реалізації мовної особистості та таких, що виходять за межі мови, чітко простежується у визначенні С.Г.Воркачова, в рамках якого мовна особистість виступає як «*базовий національно-культурний прототип носія мови, як частина структури особистості*, що фіксується на основі світобачення, ціннісних пріоритетів та поведінки переважно у лексичній системі та характеризується на основі аналізу зроблених ним текстів згідно використання у них системних засобів мови для дослідження його бачення дійсності та виявленню його цілей» [Воркачов 2001, с.6].

З нашими спостереженнями, надані визначення прямо пов'язані з науковими підходами до дослідження мовних явищ, в рамках яких їх запропоновано. Зокрема, певна частина науковців на перше місце ставлять саме мовний репертуар особистості [Степанова 2012, с.1; Караулов 2010, с.48-67]. В той же час, Гохлернер М.М., Ейгер Г.В. та Рапопорт І.А. акцентують увагу на творчому характеру мовної особистості та необхідності й доцільності аналізу не лише самих мовних одиниць - її актуалізаторів, а головним чином - принципів їх відбору та застосування в мовленні. Певні науковці ключовими компонентами мовної особистості вважають спосіб вираження індивідуальної свідомості та світосприйняття [Гохлернер, Ейгер, Рапопорт 1992, с.54]. Також окремої наукової розробки отримують специфічні типи мовної особистості, зокрема «емоціональна мовна особистість» [Шаховский 2008, с.127], «елітарна» [Кочеткова 1996, с.9], «семіологічна» [Баранов 2006].

Зважаючи на представлене різноманіття наукових визначень, слід зауважити, що в рамках нашої роботи ми дотримуватимемось визначення, яке найбільш дискретно представляє досліджуваних феномен та враховую його зв'язки в позамовною реальністю. В цьому сенсі під *мовною особистістю* розуміють *широкопланове використання мови*, а оскільки мова має декілька рівнів у складі своєї системи, то й мовну особистість поділяють на декілька рівнів, відмінних зокрема за одиницями та функціями [Караулов 2010, с.48].

Отож, згідно Ю.Н. Караулову, першим рівнем існування мовної особистості є **вербально-семантичний**, на якому мовець природно володіє мовою, тобто володіє достатніми для вільного спілкування знаннями мови та без проблем знаходить потрібні мовні засоби. Другий рівень – це **когнітивний або лінгвокогнітивний**, який пов'язує *мовну та розумову* діяльність мовної особистості. Так через її ідеї, судження та ключові поняття індивідуальної картини світу можна зрозуміти її пріоритети, цінності та скласти мовну картину світу. Третій рівень – прагматичний або **мотиваційний**, який відображає мотиви діяльності мовної особистості, в якій через осмислення дійсності, формуються життєві орієнтири, цілі та обумовлена ними поведінка.

В нашому дослідженні предметом аналізу стає перший, тобто вербально-семантичний рівень мовної особистості. Нами було проаналізовано близько десяти епізодів телесеріалу із

загальним обсягом діалогів у 200 сторінок в текстовому еквіваленті. До мовних одиниць цього рівня перш ми відносимо лексичні, граматичні та стилістичні. Найбільш комунікативно-узуалізованими, за нашими спостереженнями, виявилися **граматичні мовні** явища, зокрема:

- Розділові питання (**tag-questions**). Наприклад, у реченнях *You've desired to stay on as my companion, haven't you?* та *You never recovered the original murder weapon, did you?*, що перекладені як *Ви решили остаття моим компаньйоном, не так ли?* та відповідно *Ви ведь так и не обнаружили орудия убийства, так?* ці конструкції збережені у перекладі.

- Наявність великої кількості **заперечень** у мовленні, що адекватно передається в перекладах: *I'm sorry. Not just for your car, but for the way I spoke to your earlier.- Простите. Не только за машину. Но и за то, как я с вами тогда разговаривал. When I say I agree with you, it means I'm not listening. - Если я с тобой согласился, значит, не слушал, что ты говорила.*

- активне вживання **вставних конструкцій**: так у реченні *We addicts are, as you know, not a sentimental lot* ця конструкція підкреслює очевидність наведеного факту: *Мы, наркоманы, как вам известно, люди несентиментальные.* А у наступному випадку *Well, my eyes can be red, but I can still read your caller I.D.* висловлює припущення факту: *У меня, возможно, и воспалённые глаза, но я способен увидеть входящий вызов.*

- активне вживання **модальних дієслів**, особливо зі **значенням припущення** (assumption), що обумовлюється висловленням здогадок, гіпотез. пов'язаних в професійною діяльністю мовної особистості героя, Як ось у реченнях *We may find the Balloon man before Lunch.* або *You mustn't be so sensitive.* У перекладі ж першого приклада значення вірогідності змінене на впевненість: *Мы найдем Балунмена до обеда,* що на нашу думку дещо порушує прагматичну настанову висловлювання. Щодо другої частини прикладу - дієслово висловлює побажання або пораду героя, адекватно передане в перекладі: *Не будь такой сентиментальной.*

- Мовлення героя ускладнене **складними реченнями з підрядними частинами**, особливо умовною або обставинною, що, в свою чергу, зумовлює використання складних часів. Як приклад можна навести наступні речення: *If you think I would do anything to jeopardize the life of that girl...When I say I agree with you, it means I'm not listening.* У перекладі, як бачимо ніщо не заважає визначити складну граматичну будову речень, проте в російській мові допоміжних дієслів не має і час дієслова висловлено в одному слові, тим самим компенсуючи без еквівалентне граматичне явище в мові перекладу: *Но если вы думаете, что я способен своими действиями подвергнуть опасности жизнь этой девочки у небезопасности...Если я с тобой согласился, значит, не слушал, что ты говорила.*

- Спостерігається активне вживання **наказових форм дієслова** (*Tell us her name.*) або зі значенням імперативності (*We're putting our differences aside. Come down.*). У першому реченні маємо адекватний переклад імперативу: *Скажите нам её имя.* У другому ж теперішній час дієслова не збережено: *Давайте забудем о наших разногласиях. Спускайтесь вниз.*

- Активне вживання конструкції з **складним додатком** (Complex Object), що в мові перекладу відповідає непрямим відмінкам іменників або займенників. Спостерігаємо це на прикладах: *If he wanted me dead he would have lain in wait. - Если бы он хотел бы меня убить, он бы сидел в засаде. The murderer I'm no longer closer to identifying - Убийце, к идентификации которого я сейчас не ближе.*

- активне вживання **порівняльних форм прикметників** з метою емоціогенного впливу на слухача. Найвищий ступінь порівняння знаходимо у прикладі: *Whatever is on this video, it ought to be the vilest and most startling material that Mrs. Parcell gathered.* У перекладі збережене порівняння, відмінність лише у кількості слів за рахунок граматичних форм, що висловлюють порівняння: *Что бы то ни было на этих видео, самым мерзким и*

паразительным будет то, что Миссис Парсел собрала.

- Уживання односкладних, зокрема номінативних, речень. Накрацим прикладом є *Another suspect, another alibi*. У перекладі номінативний тип речення зберігається: *Другой подозреваемый, другое алиби*.

- Ускладнення речень однорідними абсолютними номінативними конструкціями: *Stale cigarette smoke, cheap cologne, a whiff of existential despair*. Те ж саме у перекладі: *Несвежий сигаретный дым, дешёвый одеколон, слабый запах экзистенциального отчаяния*. Або ускладнення речень за рахунок складних прикметників в оригіналі, яким відповідають поширені означення у перекладі: *And what about the mask? Was it ski, Mexican wrestling, paper? - А что насчёт маски? Она была лыжной, для мексиканской борьбы, бумажной?*

Характерною рисою мовлення героя є, зокрема активна експлуатація різноманітних лексичних засобів експресивності, зокрема:

- уживання фразеологізмів, які можна побачити у прикладах: *To suggest that he's on your side. He isn't allowed to set foot in the hospital* У перекладах наведені російські відповідники (у першому випадку – фразеологізм, у другому – слово на його пояснення): *Дать понять, что он на вашей стороне. Не имеет права появляться в госпитале*.

- Мовлення героя наскрізь просякнуте уживанням книжної лексики, що не знаходиться в активному вжитку серед інших членів мовної спільноти, та свідчить про непересічний інтелектуально-мовленнєвий та культурний рівень героя. Зокрема використання такої лексики зустрічається, коли виникає необхідність доповісти певний обсяг наукової інформації (як у другому прикладі) або вплинути на співрозмовника (як у першому прикладі): [У відповідь на пропозицію замовити суши.] *Salmonella, vibrio parahaemolyticus, mercury poisoning, anisakis simplex. But yeah. Sushi is good.- Сальмонелла, вибриопараэмолитикус, отравление ртутью, анисакис симплекс, но ничего. Суши? Пойдём! Rice is a natural desiccant. It can be used to absorb moisture from electronic devices that have been immersed in water.- Рис является природным влагопоглотителем. Его можно использовать, чтоб впитывать влагу из электронных устройств, которые были затоплены в воде*. Як бачимо лексика взагалі відтворена у переклад, що не є виправданий, оскільки це дещо змінює параметри мовної особистості героя у перекладі, позбавляючи його мовленнєвої «непересічності» та спрощуючи ідіюстиль.

- уживання складних за будовою, частково okazionalnih **прикметників**, які утворилися шляхом універбації. Ними, зокрема, насичені наступні приклади: *This is soul-crushing in its utter banality. The species we're looking for is well-dressed, highly-skilled at spotting out-of-town men*. У перекладі з першого речення відсутній еквівалентний прикметник, що спрощує висловлювання і граматично і лексично, а у другому складений прикметник трансформовано у поєднання прийменника з простим прикметником, адекватно відтворюючи зміст: *Душераздирающая банальность. Вид, который мы ищем, хорошо одетый и хорошо натренированный для определения путешествующих мужчин*.

Наступний тип мовних одиниць, що слугують актуалізаторами мовної особистості героя, це – стилістичні мовні засоби. Найбільш частотними в мовленнєвій поведінці героя, зокрема виступають:

- уживання фонетичних мовних засобів, зокрема алітерації. В оригіналі маємо часто повторюваний звук [t], який не передано у перекладі у зв'язку з неспівпадінням механізмів номінації: *We addicts are, as you know, not a sentimental lot. та You wanted to take it, but you couldn't, could you? - Мы, наркоманы, как вам известно, люди несентиментальные. Вы хотели его забрать, но не смогли, не так ли?*

- вживання стилістично-несумісних одиниць (так званий **style clash**), тобто в розмовному стилі мови вживаються нехарактерні лексико-граматичні одиниці, зокрема притаманні, наприклад, офіційно-діловому стилю. До цього можна віднести вживання фразових дієслів, що широко використовуються саме в розмовному мовленні, проте наш

герой також вдається до них і в офіційних розмовах, стилістичний реєстр який належить до офіційно-ділового: *I refuse your quote to help. I wind up on the street.* У перекладі за відсутності відповідників в російській мові це явище не збережено, до того ж змінено теперішній час дієслова із значенням майбутнього на безпосередньо майбутній: *Откажусь от Вашей помощи – окажусь на улице.* Там самим стилістичний контраст, який спостерігаємо в оригіналі, зводить до нуля у перекладі, нівелюючи утворований стилістичний ефект. В іншому прикладі спостерігаємо вживання скороченої форми слова, що також не відтворено в перекладі: *Cause I know that you're lying? - Потому что я знаю, что она лжёт?*

- активне уживання **еліпсиса** (elliptical sentences). Так у цих реченнях не спостерігаємо підмета, який проте у перекладі відновлений: *Were a doctor – a surgeon judging by your hands.* та *Didn't take my advice. - Вы были доктором – хирургом, судя по рукам. Вижу, ты не последовала моему совету.* З точки зору стилістичної відповідності переклад даного фрагменту не можна назвати адекватним, оскільки він зводить до нуля схильність мовної особистості героя до вживання граматичних стилістичних засобів у мовленні.

- стилістична **інверсія**. На приклад, у реченнях *Cause I know that you're lying? Та Because you don't feel you deserve it?* Щодо перекладу, слід зазначити, що це явище не так актуально для мови перекладу через відсутність фіксованого порядку слів у реченні: *Потому что я знаю, что она лжёт? Потому что ты чувствуешь, что ты не заслуживаешь?*

- стилістичні **повтори**. Наприклад, у наведених нижче реченнях маємо повтор означення з метою акцентуації інформації, що повідомлюється: *I spent today soaking in every word, every gesture, every involuntary reaction. Another suspect, another alibi.* – У перекладі це явище повністю збережене лише у другому випадку: *Я провёл сегодняшний день лоя каждое слово, не упуская ни одного жеста, ни одной произвольной реакции. Другой подозреваемый, другое алиби.*

- уживання **мовленнєвих кліше**. Це можна побачити у наступному прикладі *Because upon further examination of facts, I have reason to believe I was wrong* або. *So he devised a plan that would not only exact revenge upon his wife and her lover, but also deliver him from a slow and agonizing death.* У перекладі відповідна конструкція підібрана лише у другому випадку: *Потому что после детального изучения фактов, у меня есть причины полагать, что я ошибался. Поэтму он разработал план как не только отомстить своей жене и её любовнику, но также избавиться от долгой и мучительной смерти.*

- наявність **апосіопези**. В певних прикладах герой вдається до неї у зв'язку з браком слів у процесі пояснення співрозмовнику, коли думки героя, що є результатом його геніального розуму, не встигають отримати вербального вираження: *There's a slight angle to the floor in here. You can't...It's...або The parking ticket! The one you had in your purse. It was...* Переклад адекватно передає апосіопезу: *У пола есть небольшой наклон. Вы не см...Это...та Талон на парковку! Он был...*

- уживання **перифразів**, які демонструють багатий мовний арсенал героя та здатність метафорично висловлювати свої думки. Наприклад, про справжність картин герой згадує так: *You could buy an island with the art on these walls.* У перекладі змінено граматичну будову речення, проте ідею можна зрозуміти: *Продав картины с этих стен, можно было бы прикупить остров.* А у наступному реченні мова йде про знаходження закодованої мови програмування: *They'd been handed the recipe for making millions of dollars.- Им просто вручили рецепт для кражи миллионов долларов.*

- активне уживання **епітетів**. Це можна побачити у наступних прикладах та їх перекладах: *A slight angle* та *My eyes can be red.- Небольшой наклон* та *У меня, возможно, и воспалённые глаза.*

- уживання **евфемізмів**. Наприклад, *angel of death, hunting ground.* Так «Янгол смерті» вживається, коли герої мають на увазі кілера, а лікарню, де працювали його жертви,

називають «місцем полювання».

Отже, аналіз лінгвальних засобів реалізації мовної особистості свідчить про своєрідність мовленнєвого стилю обраної нами особистості, що простежується на різноманітності та специфічності вживання мовних засобів. Слід зазначити, що аналіз перекладу актуалізаторів мовної особистості героя телесеріалу «Elementary» свідчить про те, що відтворення релевантних для мовної особистості героя актуалізаторів не завжди є адекватним, зокрема через відмінність засобів номінації російської та англійської мов часом не вдається можливою точною передачею деяких мовних конструкцій, що у свою чергу позначається на реалізації лінгвальних засобів мовної особистості.

До перспектив представленої наукової розвідки ми відносимо подальше дослідження мовної особистості, а саме на когнітивному та мотиваційному рівнях.

Література

- Баранов А. Г. Семиотические разновидности дискурса / А. Г. Баранов // Тверь: Изд-во ТГУ, 2006. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tverlingua.ru/archive/002/02_4_02.htm. Богин Г. И. Современная лингводидактика / Г. И. Богин // Калинин: Калинин. Гос. ун-т. - 1980. - 61с. Вейсбергер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вейсбергер // М.: Едиториал УРСС. - 2004. - 232с. Виноградов В. В. К теории построения поэтического языка: Учение о системах речи литературных произведений / В.В. Виноградов // Поэтика: сборник статей. Временник отдела словесных искусств. - Ленинград, 1927. - 111с. Воркачѳв С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачѳв // Москва: Филологические науки. - 2001. - №1. - С. 64-72. Гохлернер М. М. Чувство языка: Психологический и дидактический аспекты / М. М. Гохлернер, Г. В. Ейгер, И. А. Рапопорт // Николаев: Мин-во народного образования Украины; Региональн. науч.-методич. центр по иностр. Языкам, 1992. - 262 с. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов // М.: Издательство ЛКИ. - 2010. - 264 с. Кочеткова Т.В. Проблемы изучения языковой личности носителя эмоциональной речевой культуры / Т.В. Кочеткова // Саратов: Вопросы стилистики. Язык и человек. - 1996. - № 26. - С.14-24. Степанова Ю. В. Языковая личность и аспекты её изучения / Ю. В. Степанова // Тюмень: Вестник Тюмен. Гос. Ун-та. - 2012. - №1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: URL: <http://utmn.ru/docs/6102.pdf>. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: монография / В. И. Шаховский // М.: Гнозис. - 2008. - 416с. *Телесеріал Elementary*. - Robert Doherty. [Електронний ресурс]. URL: <http://ororo.tv/shows/elementary>.

УДК 811.111'27:159.900

БОСА Т. С., ФОРМАНОВА С. В.

(Державний заклад

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»)

СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПРИКМЕТНИКІВ У ДРАМІ Й. В. ГЕТЕ «ФАУСТ»

Статтю присвячено багатоваріантності перекладу прикметників українською і російською мовами у драмі Й. В. Гете «Фауст»; здійснено аналіз адекватності перекладу прикметників і відповідності їхніх лінгвокультурних особливостей.

Ключові слова: переклад, адекватність перекладу, лінгвокультурні особливості, прикметники.

Босая Т. С., Форманова С. В. Семантико-стилистические и лингвокультурные особенности перевода прилагательных в поэме Й. В. Гете «Фауст». Статья посвящена многовариантности перевода прилагательных на украинский и русский язык в драме И. В. Гете «Фауст»; произведен анализ адекватности перевода прилагательных и соответствия их лингвокультурных особенностей.

Ключевые слова: перевод, адекватность перевода, лингвокультурные особенности, прилагательные.

Bosa T. S., Formanova S. V. Semantic and stylistic and linguocultures features of translation of adjectives in the poem of J. W. Goete "Faust". The article is sacred to multi-variant approach of translation of adjectives into Ukrainian and Russian language in the drame of J. W. Goete "Faust"; the analysis of adequacy of translation of adjectives and accordance of them is produced linguocultures features.

Key words: translation, adequacy of translation, linguocultures features, adjectives.

Актуальність статті зумовлена потребою глибокого вивчення механізмів передачі смислу іншочультурних й іншомовних прикметників під час перекладу. Попри наявність багатьох праць, присвячених адаптації й адекватності перекладу (Ю. Ванніков, М. Воробйова, К. Вороніна, А. Гудманян, В. Демецька, О. Кальниченко, Т. Кияк, М. Маркіна,